

Két dísznövénykárosító molylepkefaj (Lepidoptera: Crambidae, Tortricidae) újabb szabadtéri előfordulása

TÓTH BALÁZS

Magyar Természettudományi Múzeum, Állattár, 1088 Budapest, Baross utca 13.
E-mail: toth.balazs@nhmus.hu

Kivonat. 2019. augusztus-szeptember fordulóján Budapest XXI. kerületében Csepelen lámpázással a *Duponchelia fovealis* ZELLER, 1847 (Crambidae) két hím egyedét észleltem, majd két újabb hím példány érkezett 2020 szeptemberében. 2020 júniusában Budapest belvárosában a *Cacoecimorpha pronubana* (HÜBNER, 1799) (Tortricidae) imágóinak tömegrajzását figyeltem meg. Később, augusztusban, ugyanott ismét észleltem a *C. pronubana* néhány egyedét. Úgy tűnik, az utóbbi faj a reggeli órákban repül, későbbi időpontban már nem látható. A *C. pronubana* fajnak ez a második publikált szabadföldi előfordulása Magyarországon. Most először történt imágók megfigyelése, mégpedig nagyobb egyedszámban. A *D. fovealis* esetében ez az első olyan kültéri megfigyelés, amikor két, egymást követő évben is észlelték. Mindkét faj potenciálisan veszélyes dísznövénykártevő, ám szabadtéri áttelelésük még nem bizonyított. A fajok bizonyító példányait a Magyar Természettudományi Múzeumban helyeztem el.

Kulcsszavak: *Berberis*, *Cacoecimorpha pronubana*, *Duponchelia fovealis*, idegenhonos faj, kártétel, új adatok

2019. augusztus 31-én éjszaka Budapesten, Csepelen egy családi ház kertjében személyes lámpázás során a fényre egy különös kinézetű tűzmoly érkezett. Ugyanazon a helyszínen, szeptember 5-én éjszaka PUSKÁS GELLÉRT kollégámmal gyűjtöttünk, és aznap ugyanennek a fajnak újabb egyede tűnt fel (1. ábra). A lepkék azonosítása később történt: a *Duponchelia fovealis* ZELLER, 1847 (Crambidae: Spilomelinae) fajhoz tartoznak.

2020. június 12-én Budapesten, a Kálvin téren az M4 metró felvonójának kijárata köré ültetett cserjéken 7:50 h-kor sárgásbarna molylepkék rajzottak (2. ábra). Egyedszámuk igen magas volt, becslésem szerint elérte a százat. Lepkehálóval visszatértem a helyszínre (4. ábra) 8 h-ra. Ekkorra a repülés már alábbhagyott, nagyjából 30 példányt lehetett még megfigyelni. A lepkéket előzetesen a *Cacoecimorpha pronubana* (HÜBNER, 1799) fajnak véltem.

A lámpázások 160 W teljesítményű HMLI típusú izzóval történtek, hálózati áramról, 180 × 240 cm méretű fehér színű lepedőt megvilágítva. A felszerelés egy melléképület lapos tetején, a járdaszinttől 2 m-rel magasabban kapott helyet. A lámpa sötétédéstől pirkada-

tig világított. A lepkéket kloroformos ölüvegbe gyűjtöttem. 2020. szeptember 21-én és 26-án egy-egy további *D. fovealis* hím példány jött a lepedőre.

A 2020. júniusi reggelen a lepkehálóval öt másodpercen át intenzíven csapkodtam a bokrok körül ott, ahol a legtöbb egyedet láttam, így 11 lepkét sikerült elfogni. A lepkehálót úgy hajtogattam össze, hogy ne tudjanak kirepülni belőle. Közvetlenül az elfogásuk után megtekintettem az aluljárónak a fentebb említett lelőhelytől kb. 15 m-re északkeletre (a Ráday utca túloldalán) lévő kijáratát. A Baross utca elejénél lévő kijáratok környékét nem vizsgáltam, viszont aznap munkahelyemről hazafelé menet 14:10 h-kor meglátogattam ezeket és a reggeli helyszíneket is.

A lepkehálót, benne a molyokkal, egy órára a Lepkegyűjtemény fagyasztóládájába helyeztem. Augusztus 7-én még egy egyed került elő 7:45 h-kor, a fentiekkel megegyező módon. A két faj összesen 16 példányát a Magyar Természettudományi Múzeum Lepkegyűjteményében helyeztem el. A lepkékről Olympus Camedia C 7070 fényképezőgéppel, az élőhelyekről Samsung S1070 fényképezőgéppel készültek felvételek.

A 2019-ben, ill. 2020 szeptemberében gyűjtött lepkékhez hasonlólt a Magyar Természettudományi Múzeum Kárpát-medencei gyűjteményében nem találtam, viszont a palearktikus gyűjtemény segítségével sikerült azonosítanom: ezek a Crambidae családot képviselő *Duponchelia fovealis* ZELLER, 1847 = pontusi tűzmoly hím példányai. A palearktikus gyűjteményben 61 példányát őrizzük, melyek Spanyolországból, Máltáról, Horvátországból, Szardíniáról, Albániából, Görögországból, Marokkóból, Tunéziából, Egyiptomból, Izraelből és Törökországból származnak. KARSHOLT & RAZOWSKI (1996) műve alapján a Mediterráneum országaiban, valamint Hollandiában honos; Dániába, Finnországba és Németországba behurcolták. A Csepelen augusztusban gyűjtött imágó igen kopott, a 2020. szeptember 21-én elfogott példány kopott, míg a többi két lepke ép.

A Tortricidae családot képviselő *Cacoecimorpha pronubana* begyűjtött példányainak mindegyike hím. Kettő szinte teljesen ép, frissen kelhetett, két példány pedig nagyon kopott, mintázatuk alig látszik; a szárnyak alapszíne kifakult. Az előzetes határozást FAZEKAS (2011) munkája és a múzeum palearktikus gyűjteménye alapján erősítettem meg. Ebben a gyűjteményben 49 példány található, melyek Spanyolországból, Máltáról, Horvátországból, Görögországból és Tunéziából származnak. KARSHOLT & RAZOWSKI (1996) szerint Európában Hollandia, Svájc és Olaszország vonalában és attól nyugatra, valamint Romániában, Albániában és Görögországban fordul elő; Dániába behurcolták.

A növényeket, melyek körül a lepkék rajzottak, BARINA ZOLTÁN (Magyar Természettudományi Múzeum) a *Berberis candidula* SCHNEID. faj egyedeinek azonosította.

2020 júniusában a Ráday utca túloldalán lévő kijáratnál csak 5–10 példány repült, míg aznap délután már egyetlen *C. pronubana* imágót sem figyeltem meg.

Mivel FAZEKAS (2011) szerint e faj felbukkanása esetén kötelező ellene a védekezés, elektronikus levélben bejelentettem a megfigyelést a FŐKERT Zrt. központi ügyfélszolgálati címén. A bejelentést 2704/2020. számon iktatták, és válaszukban arról tájékoztattak, hogy a helyszíni ellenőrzés során az ő szakértőjük is észlelte a fajt; a szükséges permetezést elvégzik, amint az időjárás ezt lehetővé teszi, ezután pedig monitorozni fogják a területet.

1–4. ábrák. Imágók és gyűjtőhelyeik. 1: A *Duponchelia fovealis* ZELLER, 1847 Csepelen 2019-ben gyűjtött példányai és céduláik; 2: Kilátás a csepeli gyűjtőhelyről kelet felé; 3: A *Cacoecimorpha pronubana* (HÜBNER, 1799) Kálvin téren gyűjtött két példány és céduláik; 4: A lelőhely; az M4 metró felvonójának kijárata köré ültetett borbolya (*Berberis candidula*) bokrok. Az 1. és 3. ábrák méretarányosak, lépték: 10 mm.

Figures 1–4. Adults and their collecting sites. 1: *Duponchelia fovealis* ZELLER, 1847 specimens collected in Csepel, in 2019 and their labels; 2: view towards east from the Csepel locality; 3: two *Cacoecimorpha pronubana* (HÜBNER, 1799) specimens collected on Kálvin square and their labels; 4: the locality i.e. *Berberis candidula* bushes planted around the elevator exit of underground M4. Figures 1 and 3 are to scale, scale bar: 10 mm.

2020. augusztus 6-án 7:50 h-kor a *C. pronubana* öt egyedét figyeltem meg a felvonó ki-járatánál, ám ezeket nem tudtam elfogni. Másnap, augusztus 7-én csak egyetlen egyedet találtam, melyet megfogtam.

A *D. fovealis* első hazai adatát SZABÓKY (1994) közölte: Szombathelyről kapta két példányát. A 2000-es évek közepe óta egyre több kertészetben okoz károkat. Mindezidáig nagyon kevés szabadtéri adatát ismertük: egy példányt a sukorói növényvédelmi fénycsapda fogott 2010. június 7-én (SZEŐKE, pers. comm.); a budapesti Sas-hegyen működő fénycsapda gyűjtött egy imágót (HUNYADI 2014); végül a várpalotai Fajdas-hegyen, 2019. augusztus 21-én 1 hím és 1 nőtény repült fényre (leg. SZEŐKE KÁLMÁN; SZEŐKE, pers. comm). Az itt közölt csepeli előfordulások lelőhelye Budapest XXI. kerületének kertvárosi részén található, 50 m-re a Ráckevei-(Soroksári-) Dunától (3. ábra). Érdekességgént megemlítem, hogy itt találták hazánkban először a *Pechipogo plumigeralis* (Hübner, 1825) fajt is (Lepidoptera: Erebiidae, Herminiinae; TÓTH et al. 2010).

A *C. pronubana* első hazai megfigyelését SZEŐKE (2002) jelentette Alsótekeresről (Enying), majd BODOR & SZABÓKY (2010) Buda környékéről egy kertészetből. FAZEKAS (2011) a Corvinus Egyetem Villányi úti (Budapest XI. kerület) campusán talált egyedéről ír. Hazánkban az első szabadföldi (vagyis épületek zárt terén, ill. kertészeteken kívüli) adatát FAZEKAS (2019) szolgáltatta, aki Szombathelyről kapott egy kertben, borostyánon talált hernyóból nevelt imágót. Az eddigi hazai előfordulások közös jellemzője, hogy egyedi észlelések voltak: hernyót találtak, igen alacsony egyedszámban (egyől néhányig; BODOR & SZABÓKY (2010) nem adtak meg pontos értéket). A mostani megfigyelés viszont kizárólag imágók észlelését jelzi, ráadásul ugyanazon a helyszínen többször, egy esetben az eddigi-eknél jóval magasabb, a száz egyed is elérő mennyiségben. Magyarországi imágók viselkedéséről a jelen munka számol be először: úgy tűnik, a lepkék reggel rajzanak, a nap további részében már nem láthatók – a rajzás kezdetének időpontja azonban továbbra sem ismert.

Feltűnő volt, hogy – a látszólag – egymáshoz nagyon hasonló ültetett növénycsoportok közül csak az egyiket részesítették előnyben; talán ott voltak jelen nőtények. Elképzelhető, hogy a *C. pronubana* fajnak a *Berberis candidula* is tápnövénye, ám mivel se peterakást, se hernyókat, sem pedig kártételt nem figyeltem meg a növényen, a feltételezés megerősítésre szorul.

A fajt Magyarországon eddig csak a Dunától nyugatra figyelték meg, jelen adatok az elsők, melyek a Duna-Tisza közéről származnak, így a faj legkeletibb ismert előfordulását jelentik hazánkban.

Mindkét lepkefaj a Mediterráneumban őshonos, polifág: a *C. pronubana* lárváját eddig mintegy 170 növényfajról jelezték (FAZEKAS 2011), továbbá STOCKS & HODGES (2011) 70 taxont sorolnak fel a *D. fovealis* tápnövényeként. Ezek széles köre miatt e rovarok potenciális veszélyt jelentenek egyes hazai kertészeti és mezőgazdasági növények számára. Kérdéses viszont, hogy Magyarországon szabadföldi áttelelésre, azaz tartós megtelepedésre képesek-e, követik-e olyan, dél felől szétterjedt fajok példáját, mint a *Cameraria ohridella* DESHKA & DIMIĆ, 1986 (Gracillariidae), a *Libythea celtis* (LAICARTING, 1782) (Nymphalidae) vagy a *Pechipogo plumigeralis*.

Köszönetnyilvánítás. Köszönettel tartozom BÁLINT ZSOLTNak és KATONA GERGELYnek (Magyar Természettudományi Múzeum), akik a kéziratot elolvasták és építő javaslataikkal segítettek elkészültét. BUSCHMANN FERENCnek (Jászberény) és SZEŐKE KÁLMÁNNak (Székesfehérvár) kritikai észrevételeiket és gyűjtési adatikat köszönöm. BARINA ZOLTÁN (Magyar Természettudományi Múzeum) a Kálvin térre ültetett díszcserjék azonosításával nyújtott segítséget.

Irodalomjegyzék

- BODOR J. & SZABÓKY CS. 2010. Szegfű-sodrómolylepke. *Kertészet és Szőlészet* 59 (45): 20–21.
- FAZEKAS I. 2011. A *Cacoecimorpha pronubana* (Hübner, [1796–99]) új tápnövénye az *Aeonium arboreum* (L.) Webb & Berthel. (Lepidoptera: Tortricidae). *e-Acta Naturalia Pannonica* 2 (2): 135–140.
- FAZEKAS I. 2019. A *Cacoecimorpha pronubana* (Hübner, [1796–99]) új tápnövénye Magyarországon a *Hedera helix* L. *Microlepidoptera.hu* 15: 29–34.
- HUNYADI I. 2014. Új növényházi kártevő: a pontuszi tűzmoly (*Duponchelia fovealis*, Zeller 1847) Magyarországon. <https://agraragazat.hu/hir/uj-novenyhazi-kartevo-a-pontuszi-tuzmoly-duponchelia-fovealis-zeller-1847-magyarorszagon/> (megtekintés 2020. augusztus 6.)
- KARSHOLT O. & RAZOWSKI J. (ed.) 1996. *The Lepidoptera of Europe: a distributional checklist*. Apollo Books, Stenstrup, 380 pp.
- STOCKS S. D. & HODGES A. A. 2011. European pepper moth or Southern European marsh pyralid *Duponchelia fovealis* (Zeller). *UF/IFAS Extension, EENY-508*: 1–10. <http://edis.ifas.ufl.edu/pdf/IN/IN91000.pdf> (megtekintés 2020. október 2.)
- SZABÓKY CS. 1994. Molylepkefaunisztikai újdonságok: a hazai *Anchia* [sic] fajok elterjedése és a *Duponchelia fovealis* Zeller, 1847 első hazai adata. New data for the Hungarian Microlepidoptera fauna: the Hungarian distribution of *Anchia* [sic] species and the first Hungarian record of *Duponchelia fovealis* Zeller, 1847. *Folia entomologica hungarica* 55: 406–408.
- SZEŐKE K. 2002. A szegfű-sodrómolylepke (*Cacoecimorpha pronubana* Hübner) megjelenése Magyarországon. *Növényvédelem* 38 (7): 353–354.
- TÓTH B., PETRÁNYI G., SZABÓKY CS. & RONKAY L. 2010. *Polypogon plumigeralis* (Hübner, [1825]) new for the Hungarian fauna (Lepidoptera, Noctuidae: Herminiinae). *Folia entomologica hungarica* 71: 157–160.

Most recent outdoor records of two micromoth species (Lepidoptera: Crambidae, Tortricidae), pests of ornamental plants

BALÁZS TÓTH

Department of Zoology, Hungarian Natural History Museum, Baross utca 13, H-1088 Budapest, Hungary
E-mail: toth.balazs@nhmus.hu

ÁLLATTANI KÖZLEMÉNYEK (2021) 106(1–2): 41–46.

Abstract. Two male specimens of *Duponchelia fovealis* ZELLER, 1847 (Lepidoptera; Crambidae) were collected at lamplight at the turn of August–September 2019 in a suburban area of Budapest (21st district, Csepel). Later, in September 2020, two further male specimens were taken there. In June 2020, a mass outbreak of *Cacoecimorpha pronubana* (HÜBNER, 1799) (Tortricidae) was observed in the downtown of Budapest (Kálvin square), with males flying around the ornamental *Berberis candidula* SCHNEID. bushes, not later than 8:00 a.m. In August, a couple of males were still present in the locality. This is the second outdoor observation for *C. pronubana* in Hungary. Moreover, it is the first finding of any adult, plus the first observation of abundant presence of this species. For *D. fovealis*, these are the first data of outdoor occurrences in two subsequent years at the same locality. Both species are potentially harmful pests of ornamental plants but overwintering outdoors in Hungary is still not verified. Voucher specimens of both species are deposited in the Hungarian Natural History Museum.

Keywords: alien species, *Berberis*, *Cacoecimorpha pronubana*, damage, *Duponchelia fovealis*, new data

Accepted: 16.12.2020

Published online: 17.12.2020